

УДК 371.134:364-057.86(477)

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
НА ЗАСАДАХ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ**

Бартош Олена Павлівна
м.Ужгород

Постановка проблеми. Численні спроби визначити особливості сучасного стану суспільства так чи інакше пов'язуються з розвитком науки. Поруч з пізнавальною, освітньою, виховною, соціокультурною роллю наукового знання, все більшу зацікавленість останнім часом викликає практичний аспект питання. Методологізація науки і освіти в ХХ столітті зумовила розвиток різних методологічних підходів. Одним із методологічних концептів є праксеологічний підхід як сучасна філософська концепція, що дозволяє успішно організувати діяльність. Сутність праксеологічного підходу полягає в удосконаленні практичної діяльності з позиції максимальної доцільності. Для педагогів праксеологія

виступає методологічною основою оволодіння навичками професійного функціонування в освітньому просторі, передумовою до формування умінь володіти власними діями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Праксеологічний підхід до вивчення науки, як оформлена теоретична течія, веде свій початок від прагматизму та праксеології. Остання – це теорія ефективної організації діяльності загалом, наукової, зокрема. І хоча цей підхід до вивчення науки має недовгу історію порівняно з, скажімо, логіко-гносеологічним, і навіть соціокультурним, але він, започаткувавшись наприкінці ХІХ ст., розквіту досяг тільки в другій половині ХХ-го сторіччя. Засновником її вважається польський філо-

соф і логік Тадеуш Котарбінський. Термін «праксеологія» походить від грецького *praxis* – дія, практика і в буквальному перекладі означає «знання про дію». Цей підхід має чи не найбільші перспективи в майбутньому. Основне досягнення праксеологічного підходу полягає у виділенні операційної функції наукового знання [1].

Сьогодні праксеологія визначається науковцями як галузь філософських знань, як філософська концепція, що має статус програмно-концептуального проекту, і як спеціальна наукова дисципліна, що презентує загальну теорію організації діяльності. Практиксологія передусім виступає як системне знання про загальні принципи і способи організації раціональних, доцільних, успішних дій [2].

Дослідженням праксеологічних ідей займалися, як В.П.Андрущенко, В.Х.Арутюнов, І.В.Бичко, А.К.Бичко, М.М.Верніков, О.М.Веретюк, Л.В.Губерський, Л.Г.Комаха, А.Є.Конверський, В.Г.Кремень, О.Г.Льовкіна, Є.Є.Слуцький, В.М.Свінцицький, В.О.Храмов, В.І.Ярошовець та багато інших.

Питання формування праксеологічних умінь майбутніх соціальних працівників, їх практичної фахової підготовки у вищих навчальних закладах досить актуальне, багатоаспектне й вимагає нових наукових розробок і досліджень. **Метою статті** є використання основних положень феномену «праксеологічний підхід» для визначення професійних умінь майбутнього соціального працівника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначає Т.Пщоловський, праксеологія займається цілеспрямованою дією, тобто навмисною і свідомою – з погляду її результативності. Це означає, що розглядаються дії, орієнтовані на досягнення поставлених цілей. Відтак, основним поняттям праксеології є поняття дії [3, с. 18].

Т.Котарбінським виділено основні особливості праксеології як науки:

- синтез даних різних наук, що відносяться до організації праці,
- об'єднання в єдину систему всього, що накопичено людством у галузі організації праці,
- синтез того, що має всезагальний характер, відносно до будь-якої діяльності,
- синтезуючи різні дані під кутом зору певного цільового завдання, подається більш чітке орієнтування для тих наук, матеріал яких використовується [4, с. 16-17].

Т.Котарбінський зазначає, що дії, які ми здійснюємо, вимагають потрібного визначення: 1) визначення мети, 2) визначення умов, що відносяться до діяльності, 3) визначення засобів, пристосованих як до визначеної цілі, так і до існуючої діяльності. Отже, ціль, умови і засоби – ось три елементи практичної, і наукової також, діяльності [4, с.31].

І.Гінсіровська термін «праксеологія» трактує як галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, зокрема в аспекті її ефективності. Виховання успішної особистості та її підготовка до ефективної професійної діяльності є одним з пріоритетних завдань вищих навчальних закладів [5].

Праксеологічний підхід передбачає старанну, цілеспрямовану підготовку до виконання діяльності для того, щоб вона була результативною.

У визначенні системи професійних умінь майбутнього соціального працівника, що забезпечують готовність до означеного виду діяльності, ми враховували визначений ученими загальний перелік професійних умінь майбутнього соціального працівника [6; 7, с. 19; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14].

Успішній діяльності соціальних працівників сприяє належний рівень сформованості таких умінь:

аналітичні:

- спостерігати й аналізувати процес професійної діяльності соціальних працівників та інших фахівців, вносити конкретні рекомендації щодо її удосконалення;
- формувати вміння критично підходити до вивчення наукової літератури з проблеми, використовувати науково обґрунтовані методичні новації, знання та розуміння соціальної проблеми у своїй практичній діяльності;
- спостерігати, розуміти й інтерпретувати людську поведінку і відносини.

прогностичні:

- прогнозувати можливі відхилення і небажані явища у процесі професійної діяльності соціальних працівників, прогнозувати можливості уникнути їх;
- прогнозувати можливості удосконалення власної професійної майстерності;
- прогнозувати пізнавальний розвиток особистості кожного клієнта;
- прогнозувати результати впливу на клієнтів;
- прогнозувати можливі відхилення і небажані явища у процесі професійної діяльності соціальних працівників з різними категоріями клієнтів.

конструктивні:

- формулювати завдання з організації професійної діяльності соціальних працівників;
- визначати зміст соціальної роботи з різними категоріями клієнтів на основі діючого законодавства,
- здійснювати індивідуальний підхід до клієнтів;
- виділяти рішення, які потребують попереднього узгодження з іншими фахівцями та організаціями;
- діяти у алгоритмі вироблення рішення;
- продукувати рішення у взаємодії всіх учасників (індивідів, груп, громад, організацій тощо);
- діяти на основі теоретико-практичних моделей в соціальній роботі з різними категоріями клієнтів, а також на основі концепцій (зайнятості; мінімальної інтервенції, «вибору», ризику і права на ризик, менеджменту ризику, захисту особистих і громадянських прав; партнерства в роботі з користувачами послуг і опікунами; партнерства в роботі з представниками інших професій і організацій; співпраці та участі у соціальному догляді);
- проводити дослідження з питань перспектив вирішення потреб користувачів соціальних послуг та задоволення отриманими соціальними послугами;
- полегшувати доступ клієнтів до інших джерел інформації;
- спонукати клієнтів брати участь у процесі прийняття рішення стосовно них;
- надавати можливість клієнтам використовувати свої власні ресурси у захисті їх права з позиції досягання позитивних змін у їх житті.

організаторські:

- організовувати цілеспрямовану і ефективну соціальну діяльність;
- створювати умови для успішного процесу надання соціальної допомоги;
- передбачати та уникати конфліктів;
- організовувати та проводити за різних обставин інтерв'ю з клієнтами;
- задіювати користувачів соціальних послуг у плануванні послуг для них самих;
- формувати і розвивати робочі стосунки з різними категоріями клієнтів, їх сім'ями, піклувальниками тощо;
- розвивати можливості для різних категорій клієнтів щодо їх активної участі в житті громади та суспільства;
- у випадку необхідності, перенаправляти клієнтів до ін-

- ших соціальних служб;
- налагоджувати зовнішні зв'язки з організаціями-партнерами та органами управління;
- забезпечувати ефективну взаємодію структурних підрозділів організації;
- вести необхідну документацію;
- проводити політику служби щодо конфіденційності та належного підходу до організації та ведення справи;
- готувати доповіді та доповідати у справах клієнтів;
- організовувати, планувати і контролювати усі необхідні види робіт;
- здобувати необхідну інформацію, використовуючи усі можливі сучасні технології, ресурси для соціальної комунікації;
- розширювати сфери своїх послуг;
- слідкувати за дотриманням законодавства з питань захисту інформації та доступу до інформації у сфері практики соціальної роботи.

комунікативні:

- керувати процесом спілкування фахівців соціальної сфери у ході їх професійної діяльності;
- створювати й підтримувати робочу обстановку і атмосферу;
- встановлювати контакт, ефективну комунікацію зі своїм колективом, колегами, клієнтами соціальної роботи;
- виявляти та долати негативні почуття, які впливають на клієнтів та на самих соціальних працівників;
- виявляти й уміти враховувати у роботі відмінності особистісного, національного, соціального і культурно-історичного характеру;
- розпізнавати та долати у відносинах між людьми агресію, ворожість, мінімізувати лютю з урахуванням ризику щодо себе та інших;
- спілкуватися вербально, невербально, у письмовій формі.

діагностичні:

- діагностувати рівень готовності соціальних працівників та інших фахівців до ефективної професійної діяльності у роботі з клієнтом;
- діагностувати рівень готовності клієнта щодо вирішення його соціальних проблем.

рефлексивні:

- визначати відповідність змісту професійної діяльності загальним потребам науки;
- контролювати і оцінювати результати професійної діяльності соціальних працівників;
- забезпечувати об'єктивну оцінку та безперервний розвиток власного освітньо-професійного та інтелектуального потенціалу;
- критично оцінювати причини успіхів і недовік в власній діяльності та визначати напрями її корекції;
- аналізувати ефективність задіяних засобів та методів в організації соціальної роботи з різними категоріями клієнтів, з іншими установами та організаціями.

Ефективними формами роботи з формування праксеологічних умінь є:

- лекційні заняття (проблемний, частково-пошуковий, пошуковий, дослідницький виклад; міждисциплінарний підхід);
- практичні заняття та навчально-методичні семінари (навчання в команді; дискусія; ділові ігри, імітаційно-ігровий метод, імітаційний тренінг; метод проектів, ігрове проектування; освоєння професійної лексики; навчання на основі власного досвіду; аналіз професійної діяльності фахівців; побудова та аналіз ситуацій, ситу-

ацій-проблем, ситуацій-оцінок, ситуацій-ілюстрацій, ситуацій-попереджень);

- лабораторні заняття (проведення досліджень);
- індивідуальні заняття;
- самостійне спостереження;
- комп'ютерне діагностування,
- практика тощо [15; 16, с.192].

Практична підготовка – обов'язковий компонент освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня, що має на меті вироблення у студентів професійних навичок і вмінь. Це складова, підсистема професійної підготовки [17, с.256].

Практична підготовка, що є базовою ціннісною орієнтацією фахівця, містить у собі сукупність взаємозалежних установок на ставлення до самого себе, до колег, роботодавців, до організації взаємодії й представляє собою найважливішу змістовну характеристику професійної спрямованості особистості майбутнього фахівця. Реалізація практичної підготовки розглядається як допомога студентам у розв'язанні особистісно-значимих проблем і завдань. Вона спрямована на розвиток таких особистісних установок, що дозволяють кожному студенту стати суб'єктом конкретної професійної діяльності, власного розвитку й зіставити свої можливості з психологічними вимогами професії до спеціаліста [18].

Метою практичної підготовки майбутніх соціальних працівників є формування у них професійних умінь і особистісних якостей фахівця, оволодіння наважливішими видами професійної діяльності. В умовах університетської освіти практична підготовка майбутніх соціальних працівників забезпечується насамперед шляхом їх залучення до волонтерської діяльності та проходження різних видів практик.

Якості, які розвиваються у студентів, залучених до волонтерської діяльності, сприяють формуванню професійної спрямованості майбутнього фахівця соціальної роботи [19]. У волонтерській діяльності має місце постійне вдосконалення взаємовідносин з власним внутрішнім духовним «Я»; відбувається включення студентів у процеси самосприйняття (студент пізнає себе як джерело бажань і потреб); самоідентифікація (корекція індивідуальної свідомості при співставленні з іншими особистостями); саморозкриття, самореалізація; формується установка на подолання труднощів у професійній діяльності [20].

Невід'ємною складовою процесу практичної підготовки фахівців різних кваліфікаційних рівнів у педагогічному університеті є практика студентів.

Методика підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи в ДВНЗ «Ужгородський національний університет», як і в інших вітчизняних та зарубіжних вузах, передбачає систему практики протягом усього періоду навчання в університеті. Вона є невід'ємною частиною навчального процесу, оскільки покликана вирішувати ряд специфічних завдань:

1. Адаптувати студента до реальних умов майбутньої професії.
2. Створити умови для практичного застосування теоретичних знань.
3. Формувати і вдосконалювати базові професійні навички і вміння.
4. Діагностувати професійну придатність студента до соціальної роботи.
5. Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності [21].

Практична підготовка фахівців соціальної роботи в ДВНЗ «УжНУ» включає наступні види практики: учбову (ознайомчу, 1 курс); учбову (психолого-педагогічну (волон-

терську), 2 курс); учбову (зі спеціальності, 3 курс); виробничу (науково-дослідну, 4 курс); виробничу (переддипломну, 5 курс).

Кожен вид практики ставить і вирішує конкретні цілі і завдання. Передбачено раціональне суміщення аудиторного і практичного навчання, об'єднання їх у цілісний інтегративний навчальний план. Конкретні види практики йдуть в руслі тих знань, які студент отримує під час аудиторних занять. Ступінь включення студентів у "виробничий" процес диференціюється навчальним планом і має свої особливості за формою і змістом залежно від проблематики теоретичних курсів, часу навчання студентів в університеті, специфіки базових закладів та установ.

Зокрема, *ознайомча практика на 1-му курсі* проводиться після вивчення першої з професійно-орієнтованих дисциплін – "Соціальна робота. Вступ до спеціальності", в рамках якої підготовці до практики присвячені змістові модулі "Структура професійної соціальної роботи" та "Складові професійної компетентності соціального працівника".

Ця практика проводиться у соціальних службах різної спрямованості і відомчої належності та покликана сприяти ранній соціальній орієнтації майбутніх спеціалістів. Саме тут вони отримують інформацію про суть соціальних проблем сучасного українського суспільства та способи їх вирішення, різні напрями соціальної роботи, організаційні структури вертикального і горизонтального рівня, основні категорії клієнтів.

Місця її проведення вибираються з таким розрахунком, щоб студенти могли безпосередньо у соціальних службах закріпити теоретичні знання і отримати поглиблене уявлення про: коло соціальних проблем; контингент клієнтів; регіональні ресурси допомоги різним категоріям населення; структуру, організаційно-адміністративні принципи діяльності соціальних закладів; зміст основних видів діяльності соціальних працівників. Для проходження практики обираються державні, громадські і релігійні організації.

Знання, отримані студентами під час ознайомчої практики, використовуються в процесі викладання базових навчальних дисциплін: "Історія соціальної роботи" (1-й курс), "Система служб соціальної роботи", "Теорія соціальної роботи", "Індивідуальна соціальна робота", "Групова соціальна робота", "Соціальна робота в громаді" (2-й курс), "Соціальна робота з різними категоріями клієнтів", "Технології соціальної роботи" (3-й курс).

Мета практики – формувати світогляд майбутніх фахівців соціальної роботи на рівні початкових знань про соціальну сферу, соціальні проблеми, соціальні процеси в суспільстві та форми допомоги різним категоріям клієнтів.

Завдання практики: (1) в кожному із відвіданих соціальних закладів ознайомитись з організаційно-адміністративною структурою; змістом і видами діяльності; колом клієнтів; (2) підвищувати інформаційно-комунікативний рівень студентів; (3) забезпечити початкову психологічну адаптацію студентів до обраної професії; (4) розвивати вміння інтегрувати набуті теоретичні знання при аналізі діяльності організації.

Психолого-педагогічна практика на 2-му курсі проводиться опирається на теоретичні знання, набуті студентами під час вивчення дисциплін "Загальна психологія", "Вікова і педагогічна психологія", "Основи загальної і соціальної педагогіки", "Загальна соціологічна теорія", "Соціальна психологія", "Теорія соціальної роботи" "Система служб соціальної роботи", "Індивідуальна соціальна робота", "Групова соціальна робота", "Соціальна робота в громаді".

Грунтуючись на досвіді практики 1-го курсу, забезпечує

наступність процесу ознайомлення з діяльністю соціальних закладів по наданню соціальних послуг різним категоріям населення. Передбачає участь студентів у набутті первинних навичок і вмінь будувати відносини з клієнтами і майбутніми колегами через спостереження, слухання, аналізування, спілкування. Передбачає послідовність процесу ознайомлення студентів зі змістом діяльності соціальних закладів по наданню соціальних послуг різним категоріям населення, отримання перших професійних навичок слухання, спостереження, спілкування, аналізування та розуміння важливості основних цінностей (принципів) соціальної роботи та волонтерської діяльності в соціальній сфері.

Мета практики: (1) через набуття досвіду роботи в команді спеціалістів та контактів з клієнтами поглибити знання про структуру діяльності соціальних закладів, максимально наблизити студентів до соціальної реальності, умов роботи установ різного спрямування; (2) сприяти оволодінню елементами професійних навичок (спостережливості, слухання, аналізування, спілкування, ведення професійних записів); (3) формувати професійний підхід до соціальних проблем, змінювати стереотип бачення клієнтів шляхом процесу "спостереження, слухання ↔ аналіз = взаємодія"; (4) апробувати отримані знання, підвищити мотивацію до подальшого навчання.

Завдання практики: (1) вивчити зміст і основні характеристики діяльності закладів соціального обслуговування населення, ознайомитися з основними функціональними ролями і обов'язками спеціаліста соціальної роботи; (2) зібрати інформацію для складання моделі соціального обслуговування клієнтів у базовому закладі (включаючи органіграму); (3) виробляти здатність у конкретній робочій ситуації виконувати наступні дії: (1) слухати інших з розумінням і певною метою, враховуючи технологію ефективного слухання: невербальні засоби (міміка, жести, пози); вербальні (відкриті, закриті та уточнюючі запитання, повторення основних думок клієнта, перефразування, резюме ...); (2) спостерігати та інтерпретувати взаємовідносини по лінії "соціальний працівник – користувач соціальних послуг": мовні аспекти (зміст, послідовність, інтенсивність, рівень експресії, особливості лексики, інтонації); виразні рухи (обличчя, тіла); переміщення і пози, дистанція; тактильні впливи (торкання, утримання); (3) спілкуватися (знайти своє місце в колективі, налагоджуючи контакти з членами колективу і партнерськими організаціями, "проживати" проблеми клієнтів, формувати стосунки від першої зустрічі до наступних, використовуючи технології спілкування: готуватися до контакту (осмислити проблеми з врахуванням психологічних особливостей майбутнього співрозмовника, розробити план бесіди); здійснювати контакт (дотримуватися наміченого плану або імпровізувати); оцінювати результати контакту (плюси і мінуси, замітки для подальших контактів і зустрічей); бути привабливим (створити обстановку доброзичливості, показати свою зацікавленість в проблемах клієнта) (4) брати участь у повсякденних видах діяльності, які не потребують професійної підготовки (знайомство з поточними адміністративними формальностями установи, виконання окремих доручень ...); (5) розуміти і аналізувати: діяльність організації з її цілями, можливостями, обмеженнями, вертикальною і горизонтальною структурою; соціальне оточення (середовище), в якому вона працює; практичні і юридичні рамки діяльності соціального працівника (знайомство із законодавством, положеннями, посадовими інструкціями ...).

Виробнича практика 3-го курсу враховує знання дисциплін "Теорія соціальної роботи", "Система служб соці-

альної роботи”, “Індивідуальна соціальна робота”, “Групова соціальна робота”, “Соціальна робота в громаді”, “Соціальна робота з різними категоріями клієнтів”, “Технології соціальної роботи”, “Методологія та методи соціологічних досліджень”, “Основи конфліктології”, “Соціологія і психологія особистості”, “Основи трудового права”, “Основи сімейного права” та ін. Вона орієнтована на розвиток навичок і вмінь застосовувати методи і технології соціальної роботи в процесі роботи з різними категоріями клієнтів у міждисциплінарних командах. Передбачає відпрацювання методів і технологій соціальної роботи з врахуванням особливостей клієнтів та специфіки конкретного соціального закладу. Наприклад, практика в геріатричному будинку-інтернаті вимагатиме знань стосовно політики в галузі соціального обслуговування людей похилого віку, розвитку людини з врахуванням психології старіння і впливу інституціалізації, розуміння підходів до немічних і старих, навичок спілкування з людьми, що мають сенсорні порушення і т. п.

Мета практики:

(1) розвивати вміння використовувати методи і технології соціальної роботи в процесі безпосередньої практики, адаптувати студентів до самостійної роботи з клієнтами. З допомогою керівника практики, під його керівництвом кожен студент повинен приступити до роботи з клієнтами, використовуючи методи індивідуальної та групової соціальної роботи, соціальної роботи в громаді, а також соціологічні та педагогічні методи, функціональні технології: соціальну діагностику, соціальну реабілітацію, соціальну профілактику, посередництво, соціальну експертизу, соціальну рекламу та ін. Практиканти повинні приймати участь у виробленні і прийнятті рішень, вчитися давати свої оцінки проблемам клієнтів і виробляти власну позицію.

(2) формувати професійно-інструментальну компетенцію шляхом вироблення навичок: (1) сприйняття і оцінки потреб і запитів людей з урахуванням їх природних і соціальних відмінностей, індивідуального способу життя, соціально-економічної ситуації; (2) спрямування зусиль клієнта на вирішення його власних проблем; (3) здійснення впливу і допомоги на міждисциплінарному рівні, через взаємодію з колегами і суміжними організаціями; (4) використання існуючих методів і технологій, імпровізації при їх використанні.

(3) апробувати специфічні професійні знання, отримані в процесі вивчення спеціальних дисциплін, до вирішення конкретних робочих ситуацій.

Завдання практики – підготувати дослідження-опис випадку. Ця підсумкова робота має відображати розуміння і застосування студентом в конкретній роботі знань, навичок та цінностей соціальної роботи, методів та технологій соціальної роботи. Обсяг роботи – не більше 10 сторінок друкованого тексту.

– У вступі опису випадку необхідно коротко представити випадок, ідентифікувати проблему і фактори, які її спричинили або впливають на її існування.

– Перша частина опису випадку – це презентація клієнтів (індивіда, сім’ї, групи, громади), з якими студент/ка працювали. Тут потрібно визначити характер потреб клієнтів, окреслити коло спеціалістів та закладів, залучених до вирішення проблеми.

– У другій частині опису випадку слід сформулювати мету та завдання, які ставилися для вирішення або пом’якшення проблеми, продемонструвати власні роздуми та практичні надбання з приводу можливих варіантів, які студент/ка запропонували (або могли б запропонувати). Цей розділ відображає: (а) знання соціальної роботи – що необхідно було знати для того, щоб визначити мету та

завдання, наприклад, знання особливостей вікового розвитку, форм та етапів соціалізації особистості, наслідків стигматизації і т. ін.; (б) навички соціальної роботи, якими скористалися. Наприклад, чи були якісь проблеми із спілкуванням, виявленням необхідної інформації, інтерпретацією вербальної і невербальної поведінки, обговоренням складних для клієнта тем, залученням клієнтів до вирішення проблеми та встановленням довірливих відносин, посередництвом, лобюванням інтересів клієнтів і т. ін.? Які ресурси та можливості для надання допомоги були визначені як необхідні для клієнта та як намагалися їх отримати? Які запитання задавали? (в) цінності соціальної роботи – з якими дилеммами морально-етичного та професійного характеру довелося зіткнутися під час цієї роботи та як їх було вирішено?

– У третій частині опису випадку необхідно показати, які методи та технології застосовувалися у своїй роботі. Щоб підтвердити проведену роботу, сценарні розробки, описи цих методів та технологій обов’язково додаються до дослідження випадку. Це можуть бути підготовлені і використані різні види інтерв’ю, бесід, консультацій, опитувань, тестування і т. ін.

– У висновках опису випадку слід зазначити результати (ефективність) проведеної роботи як для клієнта, так і для студента/ки як майбутнього фахівця (оцінити свою роботу, показати, які висновки були зроблені для себе з даної ситуації). Необхідно ідентифікувати можливі непередбачені наслідки, додаткові проблеми, спираючись на знання теорії соціальної роботи.

До виробничої практики на 4-му курсі студенти приступають після вивчення таких спеціальних дисциплін: “Соціоінженерна діяльність і соціальне прогнозування”, “Менеджмент соціальної сфери”, “Право соціального захисту”, “Пенсійне забезпечення”, “Основи страхової діяльності”, “Зайнятність населення та її регулювання”, “Соціальна інформатика” та ін. Вона поглиблює знання студентів у галузі технологій роботи з клієнтами, соціального законодавства, організаційних структур соціальної сфери, соціального управління і дає можливість випробувати себе у написанні соціальних проєктів.

Практика проводиться на базі соціальних закладів та установ різних напрямів і відомчої належності. Студенти виступають у ролі асистентів або стажерів у спеціалістів відповідних закладів. Вони використовують всі знання і навички, отримані під час аудиторних занять з різних дисциплін та досвід попередніх практик. Їм надається можливість проявити ініціативу, здібності майбутніх спеціалістів, спробувати самостійно вести роботу по обраній спеціальності, що повинно сприяти поглибленню і закріпленню професійних знань, навичок і вмінь організаційно-управлінської діяльності, а також цінностей соціальної роботи.

В ході практики інтегруються знання в галузі теорії, методики і технології соціальної роботи, соціального прогнозування і проектування, менеджменту соціальної сфери. Передбачено вивчення проблем, пов’язаних із соціальним управлінням, створенням різних моделей соціальних служб та форм обслуговування клієнтів. На цій основі студенти готують соціальні проєкти, які використовуються як частина курсової роботи або додаток до неї.

Мета практики: (1) розвинути вміння свідомого і варіативного розв’язання соціальних проблем та задоволення потреб клієнтів; (2) активізувати інтерес до самостійного пошуку нових, творчих способів розв’язання професійних завдань; (3) розвинути здібності студента формувати взаємозв’язок індивіда, групи і суспільства, аналізувати

потреби клієнтів і працювати над їх задоволенням шляхом розробки соціальних проєктів; (4) усвідомити необхідність піддавати наявні форми обслуговування аналізу, оцінці і організувати нові у відповідності до індивідуальних та суспільних потреб; (5) поглибити процес професійної соціалізації студентів через прийняття професійних норм і обов'язків.

Завдання практики – проаналізувати діяльність відділу (центру, закладу, служби) і на цій основі підготувати соціальний проєкт, який буде містити пропозиції по перспективному розвитку того чи іншого напрямку соціальної роботи. В основу проєкту має бути поставлена значима для окремої спільноти, групи людей або окремих індивідів соціальна проблема, вирішення якої і повинен сприяти проєкт. Проєкти можуть бути орієнтовані на створення нового або вдосконалення (реконструкцію) діючого об'єкту (служби, відділу, організації, центру і т.п.), зміну функцій, послуг, системи впливу (ідеологія, підхід, моделі допомоги), окремі заходи і т.п.

На завершальному етапі навчання (5 курс, освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліст) проводиться переддипломна практика. Вона здійснюється у тих організаціях, де випускники планують працевлаштуватися. Від репродуктивного, репродуктивно-творчого та творчо-репродуктивного рівнів професійного навчання, які забезпечувалися практичною підготовкою на 2-му, 3-му та 4-му курсах, студенти приступають до самостійної роботи.

Результати практики використовуються студентами для підготовки дипломної роботи і комплексного екзамену зі спеціальності. Теми дипломних робіт визначаються кафедрою, однак студенту надається право вибору, а також можливість пропонувати свою тему з необхідним обґрунтуванням доцільності її розробки. Окрім достовірності і новизни наукових положень, володіння нормативно-правовою базою в обраній сфері соціальної роботи і т.п., обов'язковим є висвітлення особистого вкладу студентів у розробку обраної теми, зв'язок викладеного матеріалу з практикою. У зв'язку з цим на протязі практики студенти повинні мати можливість повністю виконувати завдання, які включають фази планування, впливу, оцінки ефективності.

Мета практики: (1) розвиток професійних відносин з клієнтами в процесі надання їм допомоги; (2) реалізація відповідальності перед клієнтами і соціальним закладом; (3) вироблення навичок вирішення етичних дилем; (4) самоідентифікація кожним студентом себе як професіонала у конкретній сфері соціальної роботи; (5) сприяння глибокому осмисленню закономірностей соціальної роботи; (6) поглиблення усвідомлення професійної значимості теоретичних знань, вітчизняного і зарубіжного досвіду, можливості їх застосування на практиці; (7) формування професійних навичок збору, аналізу та інтерпретації первинної соціологічної інформації, теоретико-методологічного обґрунтування обраної наукової теми, форм і методів роботи з соціальною інформацією.

Завдання практики: (1) продемонструвати вміння оцінювати потреби і можливості клієнтів і на цій основі приймати рішення по наданню допомоги; (2) проявити вміння допомагати різним категоріям клієнтів та активізувати їх; (3) вміти враховувати формальну і неформальну мережу підтримки, наявні ресурси (власні, клієнтів, соціального закладу, закладів-партнерів); (4) відпрацювати вміння ефективно взаємодіяти з різними організаціями, в т.ч. недержавними; (5) зібрати матеріал для обґрунтування теми дипломної роботи; (6) продемонструвати вміння комплексного застосування соціологічних методів для аналізу со-

ціальної ситуації; (7) на основі соціологічного дослідження виробити пропозиції по удосконаленню системи соціально-го обслуговування населення.

Практика магістрів соціальної роботи є обов'язковою складовою освітньо-професійної програми і передбачає вдосконалення студентами професійних вмінь і навичок, здобутих у процесі теоретичного навчання. Практика базується на змісті професійної діяльності магістрів соціальної роботи, який передбачає виконання практичних завдань з надання соціальних послуг, у тому числі здійснення управлінських функцій у закладах соціального обслуговування населення, а також: (1) ведення наукового пошуку у сферах соціальної роботи та споріднених з нею наук (психологія, педагогіка, соціологія, соціальна медицина тощо); (2) викладання навчальних курсів з теорії і практики соціальної роботи [22].

Формування практичних навичок здійснення наукового пошуку відбувається в процесі науково-дослідницької практики, де студенти оволодівають уміннями та практичними підходами до збору, аналізу та обробки емпіричного матеріалу. Теоретичним підґрунтям проведення наукових досліджень є такі дисципліни як «Науково-дослідницький семінар», «Соціальне проєктування і прогнозування» та ін.

У процесі проходження науково-педагогічної практики студенти набувають конкретних методичних умінь для проведення навчальних занять у системі ступеневої професійної освіти, зокрема в таких закладах, як коледж, університет з урахуванням специфіки професійної підготовки. Теоретична підготовка до викладацької діяльності забезпечується під час вивчення курсів «Психологія і педагогіка вищої школи», «Вища освіта України і Болонський процес», «Навчання теорії і практики соціальної роботи в Україні і за рубежом».

Науково-дослідницька та науково-педагогічна практики магістрів проводяться з відривом від процесу навчання та передбачають самостійну роботу студентів-практикантів у соціальних закладах і службах та вищих навчальних закладах, які готують майбутніх соціальних працівників.

Науково-педагогічна практика магістрантів покликана здійснювати їх підготовку до професійної діяльності в ролі викладача, куратора, тьютора; навчити аналізувати й розв'язувати практичні ситуації професійної діяльності, озброїти комплексом необхідних умінь та навичок. У процесі практики створюються широкі можливості для розвитку професійно необхідних (організаторських, дидактичних, комунікативних, гностичних, перцептивних, сугестивних, креативних) здібностей особистості, збагачення творчого потенціалу майбутнього викладача.

Мета науково-педагогічної практики – закріплення студентами теоретичних знань у галузі навчально-виховної діяльності, а також набуття практичних навичок цієї роботи в умовах вищого навчального закладу.

Завдання практики: (1) навчити студентів застосовувати в практичній діяльності теоретичні знання, одержані під час навчання у магістратурі вищого навчального закладу; (2) навчити працювати з колективами студентів, створюючи сприятливі умови для цілеспрямованого навчального процесу; (3) підготувати магістрантів до проведення навчальних занять різного типу із застосуванням методів, прийомів та засобів навчання, які активізують пізнавальну діяльність студентів; (4) навчити магістрантів здійснювати педагогічне керівництво студентською групою, стимулювати пізнавальну діяльність студентів; (5) сформувати в студентів уміння реалізовувати завдання з виховання студентів під час навчально-виховного процесу.

Науково-дослідницька практика магістрантів. До-

слідження, які здійснюються в соціальній роботі зорієнтовані на вивчення певних практичних питань із подальшою розробкою конструктивних пропозицій щодо розв'язання проблем. Часто дослідження в соціальній роботі ґрунтуються на поєднанні теоретичного вивчення проблеми та виконання практичної роботи інноваційного характеру. Таким чином, соціальний працівник, який виступає в ролі дослідника-аналітика, впроваджує нову модель роботи та науково обґрунтовує її ефективність, або вивчає проблемну ситуацію та надає рекомендації з удосконалення вже існуючих форм та методів роботи. Використання наукових методів дає можливість соціальним працівникам не тільки пояснити сутність та ефективність практичних дій, а й виявити проблеми, що виникають у процесі прийняття рішень. Враховуючи це, формування компетентності майбутнього соціального працівника в означеному напрямі – одне з головних завдань його науково-дослідницької підготовки. Саме таку професійну компетентність має виявляти випускник освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" під час проходження даного виду практики.

Мета науково-дослідницької практики – забезпечити розуміння студентами ролі і значення науково-дослідної роботи в процесі прийняття управлінських рішень у майбутній професійній діяльності; сформувати навички організації та виконання науково-дослідних робіт; сприяти розвитку творчого мислення в процесі виконання наукових досліджень.

Завдання практики: (1) поглиблення та закріплення теоретичних знань з циклу професійно-орієнтованих дисциплін, залучення студентів до безпосередньої практичної діяльності, формування прагнень щодо здійснення науково-дослідної діяльності; (2) накопичення досвіду з практично-

го оволодіння прийомами науково-дослідної діяльності; (3) формування і вдосконалення професійних умінь і навичок здійснення науково-дослідних заходів з різних напрямів соціальної роботи; (4) проведення дослідження, оброблення й оформлення результатів з використанням сучасного програмного забезпечення; (5) накопичення й опрацювання конкретного матеріалу для виконання магістерської роботи.

Таким чином, магістерська практика майбутніх соціальних працівників передбачає: закріплення та поглиблення теоретичних знань з майбутнього фаху, набуття навичок самостійної практичної діяльності; вироблення творчого, науково-дослідницького підходу до професійної діяльності; закріплення студентами теоретичних знань у сфері науково-педагогічної діяльності, а також набуття практичних навичок цієї роботи.

Оцінка функціональності усіх програм практики забезпечується через залучення до участі в цій роботі всіх зацікавлених: викладачів, керівників практики від соціальних закладів, студентів, незалежних експертів з інших вузів.

Висновки. Праксеологічний підхід є тим методологічним концептом, що дозволяє нам з урахуванням основних принципів досконалої, результативної діяльності визначити сутність дії як основного елементу діяльності та визначити систему професійно-педагогічних умінь, що мають бути сформованими у майбутніх соціальних працівників і виступають як компонент їх готовності до організації їх професійної діяльності. Оптимальність процесу професійного становлення майбутніх соціальних працівників у ВНЗ значною мірою забезпечується за рахунок використання в навчальному процесі практичної складової професійної підготовки (волонтерської діяльності, різних видів практик).

Література та джерела

1. Рижко Л.В. Праксеологічний підхід до вивчення науки як проблема знаннєвого суспільства / Лариса Володимирівна Рижко// Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження: науковий збірник. – Київ: Центр гуманітарної освіти НАН України, Лабораторія постнекласичних методологій. – Вип. 19. – 2008. – С.259-272
2. Садова Т.А. Граксеологічні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів до організації пізнавальної діяльності дітей / Т.А.Садова // Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім.О.Довженка. Серія: Педагогічні науки. – 2010. – Вип.16. – С.23
3. Пцоловский Т. Принципы совершенной деятельности. Введение в праксеологию [Текст] / Т.Пцоловский; [пер. с польск.]. – К.: Институт праксеологии, 1993. – 266 с.
4. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Тадеуш Котарбинский. – М.: Экономика, 1975. – 271 с.
5. Гінсіровська І.Р. Формування праксеологічних умінь у майбутніх фахівців з менеджменту у вищих технічних навчальних закладах / Ірина Романівна Гінсіровська // 27-а Міжнародна науково-практична конференція "Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя" (20-25 травня 2014 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <<http://nauka.zinet.info/27/ginsirovska.php>>, <http://nauka.zinet.info/konf_27.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Теория социальной работы: Учебник / Под ред. проф. Е.И.Холостовой. – М.: Юрист, 2001. – 334 с.
7. Холостова Е.И. Профессиональный и духовно-нравственный портрет социального работника / Е.И.Холостова. – М.: РГСИ. 1993. – 229 с.
8. Care Council for Wales [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.ccwales.org.uk>> – Загол. з екрану. – Мова англ.
9. Northern Ireland Social Care Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.niscc.info>> – Загол. з екрану. – Мова англ.
10. General Social Care Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.gsc.org.uk/about.htm>> – Загол. з екрану. – Мова англ.
11. Health and Care Professions Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.hpc-uk.org/>> – Загол. з екрану. – Мова англ.
12. Scottish Social Services Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.sssc.uk.com/>> – Загол. з екрану. – Мова англ.
13. O'Hagan K. Competence in Social Work Practice: A Practical Guide for A Practical Guide for Students and Professionals / Kieran O'Hagan. – London: Jessica Kingsley Publishers, 2007. – 256 p.
14. CCETSW. Assuring Quality in the Diploma in Social Work – 1. Rules and Requirements for the DipSW. Second Revision. – London: CCETSW, 1996.
15. Гордієнко Н.В. Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах університетської освіти / Н.В.Гордієнко // Наукові записки НДУ ім.М.Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. – 2012. – №3. – С.101-104
16. Янкович О.І. Освітні технології в історії вищої педагогічної освіти України (1957–2008): Монографія / [за ред. В.М.Чайки., І.О.Янкович]. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 320 с.
17. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад С.У.Гончаренко та ін., за ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
18. Василина М. Актуальні проблеми практичної підготовки студентів вищої школи України / М.Василина, В.Майборода // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – № 2, 2010. – С.235-239
19. Козубовський Р.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи в процесі волонтерської діяльності / Ростислав Володимирович Козубовський // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород: УжНУ. – 2012. – №24. – С.72-74
20. Тетерская С.В. Волонтер и общество / С.В.Тетерская. – М.: «АКАДЕМИЯ», 2000. – 156 с.

21. Попович А.М. Наскрізна програма практик для студентів факультету суспільних наук спеціальності 7.13010201 «Соціальна робота» / Анна Михайлівна Попович. – Ужгород: УжНУ, 2012. – 28 с
22. Повідайчик О.С. Організація практичної підготовки магістрів соціальної роботи / О.С.Повідайчик, К.К.Борщ // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Вип.28. – 2013. – С.123-125

В статье охарактеризованы сущность и функции праксеологического подхода, проанализированы возможности использования праксеологического подхода в процессе профессиональной подготовки будущих социальных работников. Праксеологический подход является тем методологическим концептом, что позволяет нам с учетом основных принципов совершенной, результативной деятельности определить сущность действия как основного элемента деятельности и определить систему профессионально-педагогических умений, которые должны быть сформированы у будущих социальных работников и выступают как компонент их готовности к организации их профессиональной деятельности.

Ключевые слова: социальный работник, профессиональная подготовка, будущий социальный работник, праксеологический подход, суть праксеологического подхода, функции праксеологического подхода, совершенствования профессиональной подготовки будущих социальных работников.

The author of the article has characterized the nature and function of praxeological approach, has analyzed the possibilities of praxeological approach implementation in the training of future social workers. Praxeological approach is the methodological concept that allows us effectively determine the nature of the action as the main element of the system and identify professional and pedagogical skills to be formed in future social workers.

Key words: social worker, professional training, future social worker, praxeological approach, the essence of praxeological approach, functions of praxeological approach, professional training of future social workers.